

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT SHARQSHUNOSLIK UNIVERSITETI

TIL NAZARIYASI (UMUMIY FONETIKA, UMUMIY
MORFOLOGIYA, UMUMIY SEMANTIKA, UMUMIY SINTAKSIS

FANINING O'QUV DASTURI

Bilim sohasi:	200 000	San'at va gumanitar fanlar
Ta'lim sohasi:	230 000	Tillar
Ta'lim yo'nalishi:	60230100	Filologiya va tillarni o'qitish (sharq tillari bo'yicha)

Toshkent – 2022

25

John

2015

cyber aw

Fan/modul turi TN11-408		O'quv yili 2022-2023	Semestr 1, 2, 3, 4	ECTS - Kreditlar 2, 2, 2, 2	
Fan/modul kodi Majburiy		Ta'lim tili O'zbek		Haftadagi dars soatlari 2, 2, 2, 2	
1.	Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)	
	Til nazariyasi (umumiy fonetika, umumiy morfologiya, umumiy semantika, umumiy sintaksis)	96	144	240	

I. Fanning mazmuni:

“Til nazariyasi (umumiy fonetika, umumiy morfologiya, umumiy semantika, umumiy sintaksis”) fanining (modulining) maqsadi talabalarda umuminsoniy va kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish asosi sifatida tilning nazariy muammolarining fundamental asoslarini shakllantirishdan iborat. Ushbu kurs dunyo tillarining turli darajalarida mavjud bo'lgan universal kategoriyalarni tavsiflashga qaratilgan. Til bir tizim sifatida qaraladi, uning qismlari turli darajadagi murakkablik, teng bo'lmagan erkinlik yoki majburiyat darajasidagi muayyan munosabatlar bilan o'zaro bog'liqdir.

Asosiy maqsad talabalarni sintagmatik va paradigmatik o'qda faoliyat ko'rsatganda barcha darajadagi birliklarga xos bo'lgan asosiy kategoriyalar bilan tanishtirishdir.

Asosiy vazifalari:

- asosiy birliklarni, ya'ni fonema, morfema, turli tipdagi sintaktik birliklarni til fanining hozirgi holatiga ko'ra, ularning faoliyati davomida o'zaro bog'liq va bir-birini to'ldiruvchi ikkita – kognitiv va kommunikativ funksiyalarida nazariy jihatdan ajratib ko'rsatish;

- talabalarni tilning fonetik, morfologik, sintaktik darajasini o'rganishning asosiy yo'nalishlari va tilning ko'rib chiqilayotgan tuzilishini tavsiflash usullari bilan tanishtirish;

- talabalarda semantika sohasidagi nazariyalarni amaliyotda qo'llash ko'nikmasini shakllantirish;

- Talabalarni o'rganilayotgan yo'nalish bo'yicha bibliografik izlanishga o'rgatish, ularda fan bo'yicha fundamental va dolzarb ilmiy ma'lumotlarni mustaqil qayta ishlash va umumlashtirish ko'nikmalarini shakllantirish, fan metodologiyasiga mos keladigan talabalarining ilmiy tafakkurini rivojlantirish, turli tizimli tillar va ularning ona tilining grammatik hodisalarini mazmunli taqqoslash.

- talabalarni tilning fonetik, morfologik, sintaktik darajasini o'rganishning asosiy yo'nalishlari va tilning ko'rib chiqilayotgan tuzilishini tavsiflash usullari bilan tanishtirish;

- talabalarda semantika sohasidagi nazariyalarni amaliyotda qo'llash ko'nikmasini shakllantirish;

- talabalarni o'rganilayotgan yo'nalish bo'yicha bibliografik izlanishga o'rgatish, ularda fan bo'yicha fundamental va dolzarb ilmiy ma'lumotlarni mustaqil qayta ishlash va umumlashtirish ko'nikmalarini shakllantirish, fan metodologiyasiga mos keladigan talabalarining ilmiy tafakkurini rivojlantirish, turli tizimli tillar va ularning ona tilining grammatik hodisalarini mazmunli taqqoslash.

- umumiy til tizimi va alohida til darajalari, fonetika haqida bilim

- o'rganilayotgan tillarning tizimi, grammatik tuzilishi, lug'at tarkibi;

- fanning kontseptual va kategorik apparati, asosiy terminologik apparat;

- zamonaviy tillar fonetikasi, morfologiyasi, sintaksisi sohasidagi zamonaviy ta'limotlarni bilish.

II. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)

UMUMIY FONETIKA

M1	<p style="text-align: center;">Ma'ruza 1. Umumiy fonetika kursiga kirish</p> <p>Fonetika fan sifatida. Fonetika fanining predmeti. Fonetikaning tilshunoslik bilan aloqasi. Fonetikaning qo'shni bilim sohalari bilan aloqasi. Nazariy va amaliy, umumiy va xususiy fonetika. O'rganilayotgan tilning fonetikasi va fonologiyasi (ingliz tili). Nutq tovushlari jihatlari va fonetika bo'limlari (artikulyatsiya, akustik, pertseptual fonetika, fonologiya) Ingliz tilining tovush tarkibini o'rganish usullari (eksperimental-akustik, semantik, distributiv, transformatsion, kompyuter-statistik). Fonetikaning nazariy ahamiyati va uning amaliy qo'llanilishi.</p>
M2	<p style="text-align: center;">Ma'ruza 2. Segment fonetikasi</p> <p>Fonema va allofon haqida tushuncha. Tilning fonemik tarkibini o'rnatish tamoyillari. Minimal juftlarni kompilyatsiya qilish usuli. Fonemaning o'ziga xos va farqlanmaydigan belgilari.</p>
M3	<p style="text-align: center;">Ma'ruza 3. Allofonlar tasnifi</p> <p>Fonologik qarama-qarshiliklarning turlari. Fonologik maktablar tomonidan fonema tushunchasining turli talqinlari. Fonemaning mavhum, moddiy va semantik tomonlari.</p>
M4	<p style="text-align: center;">Ma'ruza 4 Bo'g'in fonetik va fonologik birlik sifatida</p> <p>Bo'g'inning turli talqinlari. So'z yasalishi nazariyalari. Bo'g'inning tuzilishi. Turli tizim tillarida bo'g'in tovushlari.</p>
M5	<p style="text-align: center;">Ma'ruza 5. Inglizcha so'zlarning urg'u tuzilishi. Inglizcha intonatsiya</p> <p>Bo'g'inlarning boshi va oxiri, davomi va urg'u vazniga ko'ra turlari. Ingliz tilidagi bo'g'inlar. Ochiq va yopiq birikma tushunchasi. So'z va iboraning fonetik tarkibida bo'g'inning vazifalari.</p>
M6	<p style="text-align: center;">Ma'ruza 6. Fonetika. Jamiyat. madaniyat</p> <p>Adabiy talaffuz va orfoepik me'yor haqida tushuncha. Milliy talaffuz standartlari. Talaffuzning hududiy va ijtimoiy o'zgaruvchanligi. Urg'u, dialekt va sotsiolekt tushunchasi. Mintaqaviy talaffuz standartlari (Britaniya va Amerika talaffuz standartlari). Fonetik uslublarning intonatsion xususiyatlari va ularning asosiy modifikatsiyalari. Asosiy intonatsion uslublar: axborot, akademik, jurnalistik, so'zlashuv va kundalik, badiiy. Rasmiy va norasmiy nutqning fonetik madaniyati.</p>

II. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)

UMUMIY MORFOLOGIYA

M1	<p style="text-align: center;">Umumiy morfologiyaning ob'ekti va uning asosiy birliklari</p> <p>"Morfologiya" atamasi haqida. Morfologiya ob'ektining ta'rifi. Tilning morfologik darajasi. Morfologiyada "so'z" (so'z shakllari) tushunchasi: so'z shakllari, morfemalar va klitikalar. Lineer-sintagmatik xususiyatlar va lisoniy birliklarning chiziqli-sintagmatik xususiyatlariga ko'ra tasnifi.</p>
M2	<p style="text-align: center;">Morfema tushunchasi: birliklar va amallar</p> <p>Formal morfologiya (morfemik va morfonologiya) Morfologiyaning additiv modeli va undan chetlanishlar. Kumulyatsiya, idiomatiklik, kontekstli o'zgaruvchanlik va termoyadroviylik. Segmentizatsion morfemalar, Additiv-birikma kontinuum. Morfologiyaning uchta modeli bo'yicha.</p>
M3	<p style="text-align: center;">Funksional morfologiya</p> <p>So'z yasovchi va flektiv morfemalar va ularning grammatik kategoriya, grammatik shakl va grammatik ma'no bilan aloqasi. Sintetik va analitik shakllar.</p>
M4	<p style="text-align: center;">So'z o'zagi va affikslari.</p> <p>O'zak va affiksning ta'riflari. Affiks turi. Affikslarning joylashuv turlari. prefiks va qo'shimchalar. Chiziqsiz affiksatsiya: infiksalar va transfiksalar. Sirkumfiksalar: poliaffiksalar</p>

	muammosi. Interfikslar: affiks yoki morfoid?
M5	Agglyutinatsiya va sintez. Soʻzning morfologik va etimologik tarkibi. Alternatsiyalar va ichki fleksiyon. Takrorlash (reduplikatsiya). Qoʻshimchalar.
M6	Soʻnggi yillardagi umumiy morfologiyada gap boʻlaklari va ularning xossalarini oʻrganishdagi zamonaviy qarashlar va yondashuvlar
II. Asosiy nazariy qism (maʼruza mashgʻulotlari)	
UMUMIY SEMANTIKA	
M1	Maʼruza 1. Semantikaning predmeti Semantikaning tor va keng tushunchalari. Kognitiv tilshunoslik "oʻta chuqur semantika" sifatida (Parshin). Semantikaning grammatikadagi oʻrni (tilning ajralmas tavsifi). Semantikaning anʼanaviy tilshunoslik fanlari bilan oʻzaro bogʻliqligi. Koʻp darajali til modellarida semantik daraja. Lingvistik semantikaning boshqa fanlarning oʻxshash boʻlimlari - mantiqiy semantika, psixosemantika bilan bogʻliqligi. Tilshunoslikning mustaqil sohasi sifatida semantikaning shakllanish tarixi. Zamonaviy lingvistik semantikaning asosiy yoʻnalishlari va maktablari.
M2	Maʼruza 2. Til belgisi tarkibidagi maʼno Belgilovchi (ifoda tekisligi) va bildiruvchi (mazmun tekisligi) lisoniy belgining ikki tomoni sifatida. Maʼnolar taksonomiyasi (belgilovchining mansubligi darajasiga koʻra, ulardagi maʼlumotlarning xarakteriga, ularning umumlashtirilishi darajasiga, maʼlum bir bilim turi bilan bogʻliqligiga koʻra.
M3	Maʼruza 3. Leksik semantika Leksik va grammatik maʼno. Leksik-semantik axborotning tarkibiy qismlari. Leksik-semantik paradigmatica. Til paradigmaticasining kognitiv asosi sifatida turkumlash. Leksik maʼnoni tavsiflash tamoyillari va usullari. Kognitiv semantikada soʻz maʼnosini ifodalash usullari. Leksik polisemiya (koʻp maʼnolilik) muammolari. Metafora siljish kategoriyasi sifatida. Metanimiya diqqatning oʻzgarishi sifatida
M4	Maʼruza 4. Gap va gapning semantikasi Gap va gap oʻrtasidagi farq til-nutq dixotomiyasining aksi sifatida. Alohida gapning lingvistik maʼnosi uni tashkil etuvchi til birliklari (soʻzlar, sintaktik konstruksiyalar, intonatsiya) maʼnolarining birikmasi sifatida. Qadriyatlarining oʻzaro taʼsiri qoidalari. Bayonotning maʼnosi. Maʼnoni toʻgʻridan-toʻgʻri va bilvosita etkazish usullari. Bayonotda aniq va yashirin maʼlumotlar. Yashirin axborot turlari: presuppozitsiyalar, muvaffaqiyat shartlari, nutqning implikaturasi. Ch.Fillmor konstruksiyalarining grammatikasi. Maʼnolarning oʻzaro taʼsiri. Bayonotning maʼnosi. Maʼnoni toʻgʻridan-toʻgʻri va bilvosita etkazish usullari. Bayonotda aniq va yashirin maʼlumotlar.
M5	5-maʼruza Semantik metatillar Semantik til lugʻati. Semantik tilning sintaksisi. Semantik metatillarning tipologiyasi. Til tavsifining integral modellarida semantikaning oʻrni. "Maʼno - matn" tipidagi modellardagi semantik komponent
M6	Maʼruza 6. Grammatikalarni hosil qilish nazariyasida semantika Tabiiy tilda matnni tushunish modellari va "Sunʼiy intellekt" sinfining boshqa modellaridagi semantika
II. Asosiy nazariy qism (maʼruza mashgʻulotlari)	
UMUMIY SINTAKSIS	
M1	Maʼruza 1. Sintaksisga kirish; "sintaksis" atamasining maʼnosi, sintaksisning fan va vazifa sifatidagi predmeti; sintaksisning aspektlari; sintaksisning tilning boshqa darajalari bilan aloqasi; sintaksisning rasmiy vositalari.
M2	Maʼruza 2. Konstruktiv sintaksisning asosiy tushunchalari

	Sintaktik munosabatlar; ularning tipologiyasi; muvofiqlashtiruvchi va bo'ysunuvchi munosabatlar. sintaktik aloqalar. Sintaktik aloqa tushunchasi: Tarkib va tobelanish: semantik sintaksisning asosiy tushunchalari; taklif. Taklif tuzilishi; taklifning sintaktik timsollari. Takliflarning bog'lanishi. Predikatlarining valentliklar bo'yicha turlari; predikatlarining semantik turlari; diktum va uslub.
M3	Ma'ruza 3. Sintaksis birliklari Tanlash va ierarxiya muammosi; ibora. So'z birikmalarining turli nazariyalari: so'z birikmalarining yasash qoidalari, so'zning sintaktik valentligi. Frazalar tipologiyasi: so'z birikmalarining asosiy tarkibiy qismi va tuzilishiga ko'ra turlari. Bu ibora sintaktik qurilish sifatida: rasmiy va semantik xususiyatlar. Gapdagi iboraning vazifasi.
M4	Ma'ruza 4. Predikativ birlik: asosiy tushunchalar Predikativ birlikning tarkibiy qismi sifatida grammatik predikat. Predikativ birlikning strukturaviy sxemasi. Predikativ birlikning ishlashi. Predikativ birlik va sodda gap. Oddiy gaplarning tasnifi. Ikkilik tushunchasi. Mavzu va predikat bir-birini belgilovchi sifatida. ikki qismli gapning bosh a'zolari.
M5	Ma'ruza 5. Murakkab gaplarning umumiy nazariyasi, ta'rif muammosi Turli sintaktik jihatdan murakkab gap: murakkab gapning konstruktiv asosi; murakkab gapning belgilari; murakkab gap va matn. Murakkab gap tipologiyasi. Tasniflash muammolari
M6	Ma'ruza 6. Qo'shma gaplar Birlashmasiz murakkab jumlarlar; Birlashmagan murakkab jumalarni maxsus tuzilishga ajratish muammosi semantik turi; Birlashmasiz murakkab gaplar va ularning tasnifi; Ko'p komponentli qo'shma gaplar

III. Amaliy mashg'ulotlari bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

UMUMIY FONETIKA	
A31	1-topshiriq. Fonetika fan sifatida. Fonetika fanining ta'rifi va tavsifi. Fonetikaning tilshunoslik bilan aloqasi, leksikologiya, grammatika va stilistika bilan aloqasi. Fonetikaning tegishli bilim sohaları bilan aloqasi: akustika, anatomiya, fiziologiya, psixologiya, sotsiologiya, mantiq va bir qator texnik fanlar. Fonetikaning fan va o'quv fani sifatida bo'limlari: fiziologik fonetika, akustik fonetika, fonologiya. Til tovush materiyasining akustik tuzilishining tarkibiy qismlari va ularning jihatlari: artikulyatsiya (to'rtta artikulyatsiya mexanizmi (kuch, vibrator, rezonator, obstruktiv), ularning har biriga kiradigan nutq organlari, ularning tuzilishi, ishi va vazifalari), jismoniy, pertseptiv va funksional. Fonetikaning shu jihatlarni o'rganuvchi bo'limlari. Transkripsiya. Ingliz tovushlarini ifodalash uchun turli transkripsiya tizimlarida ishlatiladigan fonetik belgilar. Transkripsiya qoidalari
A32	2-topshiriq. Fonema va allofon haqida tushuncha. Tilning fonemik tarkibini o'rnatish tamoyillari. Minimal juftlarni kompilyatsiya qilish usuli. Fonemaning o'ziga xos va farqlanmaydigan belgilari.
A33	3-topshiriq. Unli va undosh fonemalari, ta'rifi, ularni tasniflash usullari. Rossiyada va xorijiy mamlakatlarda fonema nazariyasining rivojlanishi.
A34	4-topshiriq. Bo'g'in fonetik va fonologik birlik sifatida. Bo'g'inning turli talqinlari. So'z yasalihi nazariyalari. Bo'g'inning tuzilishi. Turli tillardagi bo'g'in tovushlari.
A35	5-topshiriq. Bo'g'inlarning boshi va oxiri, davomi va urg'u vazniga ko'ra turlari. Turli tizimli tillarda bo'g'in bo'linishi. Ochiq va yopiq birikma tushunchasi. So'z va iboraning fonetik tarkibida bo'g'inning vazifalari
A36	6-topshiriq. Adabiy talaffuz va orfoepik me'yor tushunchasi. Milliy talaffuz standartlari. Ingliz tili talaffuzining hududiy va ijtimoiy o'zgaruvchanligi. Urg'u, dialekt va sotsiolekt tushunchasi. Mintaqaviy talaffuz standartlari (Britaniya va Amerika talaffuz standartlari). Asosiy mintaqaviy fonetik xususiyatlar. Intonatsiyaning funksional jihati. Fonetik uslublarning intonatsion xususiyatlari va ularning asosiy modifikatsiyalari. Asosiy intonatsion uslublar: axborot, akademik, jurnalistik, so'zlashuv va kundalik, badiiy. Rasmiy va norasmiy nutqning fonetik madaniyati.
III. Amaliy mashg'ulotlari bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar	

UMUMIY MORFOOGIYA	
A31	Morfologiyaning til modelidagi o'rnini. "Morfologiya" atamasi haqida. Morfologiya ob'ektining ta'rif. Tilning morfologik darajasi. Morfologiyada «so'z» (so'z shakllari) tushunchasi: so'z shakllari, morfemalar va klitikalar. Chiziqli-sintagmatik kontinuum
A32	Morfema tushunchasi: birliklar va amallar. Formal morfologiya (morfemik va morfonologiya) Morfologiyaning qo'shimcha modeli va undan og'ishlar. Kumulyatsiya, idiomatiklik, kontekstli o'zgaruvchanlik va termostadviylik. Segmentizatsiya morfemalar, Additiv-birikma kontinuum. Morfologiyaning taxminan uchta modeli
A33	Funksional morfologiya. Tuzama va flektiv morfemalar va ularning grammatik kategoriya, grammatik shakl va grammatik ma'no bilan aloqasi. Sintetik va analitik shakllar.
A34	So'z o'zagi va affiksleri. Ildiz va affiksning ta'riflari. Affiks turi. Affikslarning joylashuv turlari. prefiks va qo'shimchalar. Chiziqsiz affiksatsiya: infiksler va transfiksler. Sirkumfiksler: poli-affiksler muammosi. Interfiksler: affiks yoki morfoid?
A35	Agglyutinatsiya va sintez. So'zning morfologik va etimologik tarkibi. Alternatsiyalar va ichki fleksiyon. Takrorlash (reduplikatsiya). Qo'shimchalar.
A36	So'nggi yillardagi umumiy morfologiyada gap bo'laklari va ularning xossalari o'rganishdagi zamonaviy qarashlar va yondashuvlar. So'nggi yillardagi umumiy morfologiyaga oid tadqiqotlarda ot, fe'l, sifatning ayrim toifalarini tahlil qilish.
III. Amaliy mashg'ulotlari bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar	
UMUMIY SEMANTIKA	
A31	Semantika predmetining dualligi: ma'no va ma'no. Semantikaning tor va keng tushunchalari. Kognitiv tilshunoslik "o'ta chuqur semantika" sifatida (Parshin). Semantikaning grammatikadagi o'rnini (tilning ajralmas tavsifi). Semantikaning an'anaviy tilshunoslik fanlari bilan o'zaro bog'liqligi. Ko'p darajali til modellarida semantik daraja. Lingvistik semantikaning boshqa fanlarning o'xshash bo'limlari - mantiqiy semantika, psixosemantika bilan bog'liqligi. Tilshunoslikning mustaqil sohasi sifatida semantikaning shakllanish tarixi. Zamonaviy lingvistik semantikaning asosiy yo'nalishlari va maktablari.
A32	Til belgisi tarkibidagi ma'no. Belgilovchi (ifoda tekisligi) va bildiruvchi (mazmun tekisligi) lisoniy belgining ikki tomoni sifatida. Ma'nolar taksonomiyasi (belgilovchining mansubligi darajasiga ko'ra, ulardagi ma'lumotlarning xarakteriga, ularning umumlashtirilishi darajasiga, ma'lum bir bilim turi bilan bog'liqligiga ko'ra.
A33	Leksik semantika. Leksik va grammatik ma'no. Leksik-semantik axborotning tarkibiy qismlari. Leksik-semantik paradigmata. Til paradigmikasining kognitiv asosi sifatida turkumlash. Leksik ma'noni tavsiflash tamoyillari va usullari. Kognitiv semantikada so'z ma'nosini ifodalash usullari. Leksik polisemiya (ko'p ma'nolilik) muammolari. Metafora siljish kategoriyasi sifatida. Metanimiya diqqatning o'zgarishi sifatida
A34	Gap va gapning semantikasi Til-nutq dioxotomiyasining in'ikosi sifatida gap va gap o'rtasidagi farq. Alohida gapning lingvistik ma'nosi uni tashkil etuvchi til birliklari (so'zlar, sintaktik konstruksiyalar, intonatsiya) ma'nolarining birikmasi sifatida. Qadriyatlar o'zaro ta'siri qoidalari. Bayonotning ma'nosi. Ma'noni to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita yetkazish usullari. Bayonotda aniq va yashirin ma'lumotlar. Yashirin ma'lumotlarning turlari: taxminlar, muvaffaqiyat shartlari, nutqning implikaturalari .
A35	Semantik metatillar Semantik til lug'ati. Semantik tilning sintaksisi. Semantik metatillar tipologiyasi. Til tavsifining integral modellarida semantikaning o'rnini. "Ma'no - matn" tipidagi modillardagi semantik komponent "Ma'no - matn" tipidagi modillarda
A36	Grammatikani yaratish nazariyasida semantika. Tabiiy tildagi semantika matn tushunish modellarini va "sun'iy intellekt" sinfining boshqa modellarini
III. Amaliy mashg'ulotlari bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar	
UMUMIY SINTAKSIS	
A31	Sintaksisga kirish; "sintaksis" atamasining ma'nosi; fan va vazifa sifatida sintaksis predmeti; sintaksisning aspektlari; sintaksisning tilning boshqa darajalari bilan aloqasi; sintaksisning rasmiy vositalari.

A32	Konstruktiv sintaksisning asosiy tushunchalari. sintaktik munosabatlar; ularning tipologiyasi; muvofiqqlashtiruvchi va bo'ysunuvchi munosabatlar. sintaktik aloqalar. Sintaktik aloqa tushunchasi: Tarkib va tobelanish: semantik sintaksisning asosiy tushunchalari; taklif. Taklif tuzilishi; taklifning sintaktik timsollari. Takliflarning bog'lanishi. Predikatlarning valentliklar bo'yicha turlari; predikatlarning semantik turlari; diktum va uslub
A33	Sintaksis birliklari. Tanlash va icerarxiya muammosi; ibora. iboralarning turli nazariyalari: V.V nazariyasidagi iboralar. Vinogradov; iboralar tuzish qoidalari; so'zning sintaktik qiymati. Frazalan tipologiyasi: so'z birikmalarining asosiy tarkibiy qismi va tuzilishiga ko'ra turlari. Frazla sintaktik tuzilish sifatida: shakl va semantik xususiyatlar iboraning gapda ishlashi
A34	Predikativ birlik: asosiy tushunchalar Grammatik predikat predikativ birlikning tarkibiy qismi sifatida. Predikativ birlikning strukturaviy sxemasi. Predikativ birlikning ishlashi. Predikativ birlik va sodda gap. Oddiy gaplarning tasnifi. Ikkilik tushunchasi. Mavzu va predikat o'zaro belgilovchi sifatida: ikki qismli gapning bosh a'zolari.
A35	Murakkab gaplarning umumiy nazariyasi, ta'rif muammosi. Turli sintaktik jihatdan murakkab gap: murakkab gapning konstruktiv asosi; murakkab gapning belgilari; murakkab jumla va matn. Murakkab gapning tipologiyasi. Tasniflash muammolari.
A36	Murakkab jumalar. Birlashmasiz murakkab jumalar; Birlashmagan murakkab jumalarni maxsus tuzilishga ajratish muammosi semantik turi; Birlashmasiz murakkab gaplar va ularning tasnifi; Ko'p komponentli qo'shma gaplar

Amaliy mashg'ulotlar multimedia qurilmalari bilan jihozlangan auditoriyada bir akademik guruhga bir professor-o'qituvchi tomonidan o'tkazilishi zarur. Mashg'ulotlar faol va interfaktiv usullar yordamida o'tilishi, mos ravishda munosib pedagogik va axborot texnologiyalar qo'llanilishi maqsadga muvofiq.

IV. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

UMUMIY FONETIKA

"Umumiy fonetika" kursi bo'yicha mustaqil ish uchun mavzular namunasi

1. Fonetika fan sifatida. Fonetika fanining predmeti.
2. Tilshunoslik tizimida fonetika.
3. Fonetika usullari va ularning fonetikaning turli bo'limlarida qo'llanilishi.
4. Segmental va suprasegmental fonetika. Fonetik tizimning tarkibiy qismlari Ingliz tili.
5. Nutq tovushlari va ularning turlari. Fonetika bo'limlari.
6. Fonetika va fonologiya.
7. Fonemalar va allofonlar.
8. Qarama-qarshilik va to'ldiruvchi yoyish. Bitta fonemaning erkin variantlari.
9. O'ziga xos va o'ziga xos bo'lmagan xususiyatlar.
10. Fonemalar nazariyasining yo'nalishlari.
11. Boshqa mamlakatlarda fonema nazariyasi.
12. Fonemalarning tarqalishi. Hind-yevropa va sharq tillarining fonema tizimi.
13. Undosh tovushlar tizimi. Undosh tovushlarning artikulyatsion va fiziologik tasnifi. Undosh tovushlar.
14. Unlilar tizimi. Unli tovushlarning artikulyatsion va fiziologik tasnifi.
15. Undosh va unlilarning o'zgarishi.
16. Bo'g'in fonetik birlik sifatida. Turli tizimli tillarda bo'g'inning tuzilishi. Bo'g'in turlari.
17. Bo'g'in. Bo'g'inning tabiati haqidagi nazariyalar.
18. Bo'g'inlarga bo'lish qoidalari. bo'g'in funktsiyalari.
19. So'z urg'usining ta'rifi. So'z urg'usining turlari. inglizcha so'zdagi stress.
20. Ingliz tilidagi so'z urg'usining o'rmi (erkin va fiksatsiyalangan urg'u). Og'zaki stress darajalari.

UMUMIY MORFOLOGIYA

"Umumiy morfologiya" kursi bo'yicha mustaqil ish uchun mavzular namunasi

1. Morfologiya obyekti
2. Morfologik darajaning asosiy birliklari
3. Morfologiyada «so'z» (so'z shakllari) tushunchasi: so'z shakllari, morfemalar va klitikalar.
4. So'z shakllarining chiziqli - sintagmatik xususiyatlari.
5. So'z shakllari, morfemalarning artikulyatsiyasi. Morfologik tahlil
6. So'z yasovchi va flektiv morfemalar.
7. Ildiz va affiks. Muammolar va yechimlar.
8. Turli tillardagi affiksatsiya turlari.
9. Grammatik kategoriyalar, ma'nolar va grammatik shakllar.
10. Morfemalarning grammatik kategoriyalarni ifodalashdagi vazifalari
11. Turli tillarda holatlar, sonlar kategoriyasining ifodalash xususiyatlari
12. Turli tillarda fe'ning jihati, ovozi kategoriyasini ifodalashning o'ziga xos xususiyatlari.
13. Turli tillarda sifatdoshlarning yasalish xususiyatlari.
14. Suppletivizmning sifatdosh va boshqa gap bo'laklarining qiyoslanish darajalarining shakllanishida namoyon bo'lishi.
15. Dunyo tillaridagi holatlar nomenklaturasi.

UMUMIY SEMANTIKA

"Umumiy semantika" kursi bo'yicha mustaqil ish uchun namuna mavzulari

1. Semantika lingvistik fan sifatida.
2. Til belgisi tarkibidagi ma'no
3. Leksik semantika.
4. Leksik ma'noni tavsiflash tamoyillari va usullari
5. Gap va gaplarning semantikasi.
6. Semantik metatillar.
7. Til tasvirining integral modellarida semantikaning o'rni

UMUMIY SINTAKSIS

1. Sintaksis tadqiqot usullari
2. ibora
3. Taklifning predikativ xususiyatlari
4. Taklifning asosiy bo'laklari
5. Ikki qismli gap
6. Gapning ikkinchi darajali bo'laklari
7. Tugallanmagan gaplar
8. Murakkab gap
9. Murakkab gap
10. Sintaksisning formal vositalari
11. Sintaktik munosabatlar
12. Sintaktik bog'lanishlar
13. Sintaksisning semantik jihati. ibora
14. Murakkab gaplar
15. Murakkab gap
16. Sintaksisning formal vositalari
17. Sintaktik munosabatlar va bog'lanishlar

V. Fan o'qitilishining natijalari (shakllanadigan kompetensiyalar)

1. talaba bilishi kerak: - asosiy morfologik birliklar, ularning bo'linishi, tasnifi, ma'nolari. morfemalarning shakllari, kategoriyalari, xarakteristikalar;   2. ko'nikmaga ega bo'lishi kerak: - morfologik darajadagi materialni tahlil qilish;

3. malakaga ega bo'lishi kerak:

- fanning kontseptual va kategoriyaviy apparati, asosiy terminologik apparat;

- umumiy morfologiya sohasidagi zamonaviy ta'limotlarni bilish;

- har xil turdagi axborotlarni mustaqil izlash, qayta ishlash va ulardan foydalanish malakalari.

4. qobiliyatini namoyon qilishi kerak: - morfologiyaning dolzarb masalalari bo'yicha so'nggi nashrlar bilan ishlash

VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari:

- Ma'ruzalar;
- seminarlar (mantiqiu fikrlash, tezkor savol-javoblar);
- guruhlarda ishlash;
- taqdimotlarni qilish;
- individual loyihalar;
- jamoa bo'lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar .

VII. Kreditlarni olish uchun talablar:

Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish va joriy, oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha yozma ishni topshirish.

Asosiy adabiyotlar

Umumiy fonetika

1.Зиндер Л.Р.Общая фонетика и избранные статьи. СПб, 2007

2.Кобзасов С.В.,Кривнова О.Ф. Общая фонетика. Уч. пос-е для лингвистов и филологов. М. 2001г.

3.Н.С. Трубецкой. Основы фонологии. Пер.с нем. яз-ка А.А.Холодовича. Изд-сто иностр. лит-ры .- М.:1960.

Umumiy morfologiya

1.Реформатский А.А. Введение в языковедение. М. 1996

2. Мельчук И.А. Курс общей морфологии . т.I (пер. с фр.под общ. Редакцией Н.В.Перцова и Е.Н. Саввиной. М.; Вена : Языки русской культуры . Венский славистический альманах. (Studia philologica) 1996.

3. Мельчук И.А. Курс общей морфологии . т.II (пер. с фр.под общ. Редакцией Н.В.Перцова и Е.Н. Саввиной. М.; Вена : Языки русской культуры . Венский славистический альманах. (Studia philologica) 1998.-368 с.

4. Мельчук И.А. Курс общей морфологии . т.III (пер. с фр.под общ. Редакцией Н.В.Перцова и Е.Н. Саввиной. М.; Вена : Языки русской культуры . Венский славистический альманах. (Studia philologica) 2000.-368 с.

5. Мельчук И.А. Курс общей морфологии . т.IV (пер. с фр.под общ. редакцией Н.В.Перцова и Е.Н. Саввиной. М.; Вена : Языки русской культуры . Венский славистический альманах. (Studia philologica) 2001.- 584 с.

6. Мельчук И.А. Курс общей морфологии . т.V (пер. с фр.под общ. редакцией Н.В.Перцова и Е.Н. Саввиной. М.; Вена : Языки русской культуры . Венский славистический альманах. (Studia philologica) 2001.- 584 с.

7.Плунгян В. А. Общая морфология: Введение в проблематику: Учебное пособие. М.: Эдиториал УРСС, 2006. - 384 с.

Umumiy semantika

1. Арутюнова, Н. Д. Предложение и его смысл [Текст] : логико-семантические проблемы / Н.Д. Арутюнова. - 3-е изд., стер. - М. : Едиториал УРСС, 2003. - 383 с. ; 22 см. - (Лингвистическое наследие XX века). - Предм. указ.: с. 379-381. - ISBN 5-354-00340-7 : 146.80 р. (1 ЭКЗ.)
2. Вольф, Е. М. Функциональная семантика оценки [Текст] : научное издание / Е.М. Вольф. - 2-е изд., доп. - М. : Едиториал УРСС, 2002. - 261 с. : портр ; 20 см. - (Лингвистическое наследие XX века). - Библиогр.: с. 247-256. - ISBN 5-354-00047-5 : 130.26 р. (1 ЭКЗ.)
3. Кобозева И. М. Лингвистическая семантика: Учебное пособие. — М.: Эдиториал УРСС, 2000. — 352 с.
4. Баранов А.Н. Введение в прикладную лингвистику / А. Н. Баранов ; Московский гос. ун-т им. М. В. Ломоносова, Фил. фак. — 4-е изд., испр. и доп. — М. : Либроком, 2013. — 367 с. ; 21 см. — (Новый лингвистический учебник). — Библиогр.: с. 343-361. — Предм. указ.: с. 362-367. (15 ЭКЗ.)
5. Кронгауз М.А. Семантика. Учебник для студ. Лингв. фак. высш. учеб. заведений. - 2 изд.: испр. доп. - М. : Издательский центр « Академия », 2005. - 352 с.
6. Никитин М. В. . Курс лингвистической семантики: Учебное пособие. — 2-е изд., доп. и испр. — СПб.: Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2007. — 819 с.
7. Рахилина, Е. В. Когнитивный анализ предметных имен: семантика и сочетаемость [Text] / Е.В. Рахилина. - М. : Рус. словари, 2000. - 415 с. : ил. ; 21 см. - Библиогр.: с.379-394.-Указ. примеров и терминов: с. 395-410. - ISBN 5932590165 : 55.00 р. (2 ЭКЗ)

Umumiy sintaksis

1. Арутюнова Н.Д. Предложение и его смысл. – М.:Изд-во Наука,1976, -383с.
2. Я.Г.Тестелец. Введение в общий синтаксис. Рос.гос.гуман.ун-т, 2001. -844с.
3. А.Э. Гатина. Основной язык синтаксис. Уч.метод.пос-е для самостоятельной работы студентов гум. фак-тов. Бишкек.2015 г..

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2016 yil yakunlari va 2017 yil istiqbollari bag'ishlangan majlisidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining nutqi. // Xalq so'zi gazetasi. 2017 yil 16 yanvar, №11.
2. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – T.: O'zbekiston, 2016. - 56 b.
3. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. – T.: O'zbekiston, 2017. - 48 b.
4. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – T.: O'zbekiston, 2017. – 488 b.
5. И.А. Меркулова . Общая морфология в определениях, схемах и таблицах. Воронеж,2006

Axborot manbalari

1. www.lang.info.ru/index.php.sect.id=1629
2. www.durov.com/study/theogram-203.doc 7638-3603-5. - Режим доступа:
3. <http://www.studentlibrarv.ru/doc/ISBN9785763836035-SCN0000/000.ht>

O'quv dasturi "Nazariy va amaliy tishunoslik" kafedrasida ishlab chiqilgan va 2022-yil _____dagi _-sonli bayonnomasi bilan ma'qullangan.

O'quv dasturi Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti Kengashining 2022- yil 30-iyun dagill-sonli bayoni bilan tasdiqlangan.

slg

Fan/modul ucun ma'sul:

Musina G.G. – TDSHU dotsent v.b., filologiya fanlari nomzodi

Taqrizchilar:

Omonov Q.Sh. – TDSHU professori, filologiya fanlari doktori

D.S.Qulmamatov – O'zMU professori, filologiya fanlari doktori